

Włodzimierz Wołyniec

Teologiczna interpretacja zagadnienia jedności w nauczaniu Jana Pawła II

Wrocławski Przegląd Teologiczny 14/1, 119-131

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WŁODZIMIERZ WOŁYNIEC
PWT WROCŁAW

TEOLOGICZNA INTERPRETACJA ZAGADNIENIA JEDNOŚCI W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

*In dubiis libertas, in necessariis unitas, in omnibus caritas*¹.

W myśli i nauczaniu Jana Pawła II dominuje pojęcie jedności w znaczeniu teologicznym, które wykracza w swej istocie poza czysto racjonalne ujęcie i charakterystykę jedności². Czym zatem jest jedność? W odpowiedzi na to pytanie i w szukaniu definicji jedności teologicznej Sługa Boży wychodzi od spojrzenia na małżeństwo i rodzinę, stanowiące podstawową ludzką jedność z woli Boga. Jedność ta wiąże się jednak z tymi sakramentami, które otrzymują nazwę sakramentów jedności. Współczesna teologia określa w ten sposób Eucharystię i Kościół³. Według Jana Pawła II „nie ma *wielkiej tajemnicy* (por. Ef 5,31-32), którą jest Kościół i ludzkość w Chrystusie, bez tej *wielkiej tajemnicy*, jaką jest *jedno ciało* (Rdz 2,24), to znaczy małżeństwo i rodzina”⁴.

¹ Jan Paweł II cytuje starożytną maksymę, która każe szukać jedności w tym, co podstawowe i istotne dla wiary i życia chrześcijańskiego, w: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *O pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła (Reconciliatio et paenitentia)*, nr 9.

² Na temat różnych interpretacji pojęcia jedności, zob. W. Chudy, *Jedność* (hasło), w EK, t. VII, kol. 1142.

³ Na temat Eucharystii i Kościoła jako sakramentów jedności ukazała się ostatnio książka: W. Kasper, *Sakrament der Einheit. Eucharistie und Kirche*, Freiburg 2004.

⁴ *List do Rodzin*, nr 19.

1. CZYM JEST JEDNOŚĆ? – PRÓBA DEFINICJI

a) Jedność a komunია i wspólnota

Jan Paweł II porządkuje pojęcia, którymi posługujemy się na co dzień, i stara się dokładnie określić ich zakres znaczeniowy. W *Liście do Rodzin* precyzuje pojęcie *komunii* i pojęcie *wspólnoty*: „W niniejszym *Liście do Rodzin* pojawiają się dwa pojęcia, które są sobie bliskie, ale nie tożsame. Jest to pojęcie *komunii* oraz pojęcie *wspólnoty*. Komunია dotyczy relacji międzypersonalnej pomiędzy *ja* i *ty*. Wspólnota natomiast zdaje się ten układ przekraczać w kierunku społeczności, w kierunku jakiegoś *my* [...]. Wraz z zaistnieniem rodziny pojawia się *nowa jedność*, w której *komunijna jedność* rodziców znajduje swe dopełnienie”⁵.

W jakiej relacji do komunii i wspólnoty pozostaje pojęcie jedności? Otóż łączy ono te dwa pojęcia. W rozumieniu Ojca Świętego istnieje jedność komunijna, to jest – jedność między dwoma osobami, dwoma podmiotami, oraz istnieje jedność wspólnotowa, to jest jedność pomiędzy wieloma podmiotami, jedność wielu osób.

Jedność komunijna to przede wszystkim jedność męża i żony w małżeństwie. Jest rzeczą zrozumiałą, że Jan Paweł II mówi najwięcej o tej właśnie jedności, o jedności małżeńskiej. Ale komunია dotyczy także jedności ludzkiej osoby z Boską Osobą Jezusa Chrystusa, który jest obecny w Eucharystii. Komunია eucharystyczna jest także jednością komunijną – jednością między dwoma osobami: ludzką i Boską.

b) Istota jedności

Aby określić jedność”, aby odpowiedzieć, czym ona jest zarówno jako jedność komunijna, jak i jedność wspólnotowa, Jan Paweł II zwraca się ku misterium Trójcy Przenajświętszej, ponieważ w tym niepojętym misterium chrześcijańskim dostrzega jedność komunijną i jedność wspólnotową między Osobami Boskimi⁶. Ojciec daje siebie całkowicie Synowi w Duchu-Miłości, Syn daje siebie całkowicie Ojcu w Duchu-Miłości i Duch-Miłość daje siebie całkowicie Ojcu i Synowi. Trójca Przenajświętsza jest jednością najwyższą, doskonałą i najpełniejszą z możliwych. I właśnie z tego Boskiego wzoru jedności czerpie Papież definicję jedności, którą można wyrazić w następujący sposób: *jedność w Bogu jest miłością, która jest darem osoby dla osoby*. Bóg, który jest miłością (por. 1 J 4,8.16), jest jednością

⁵ Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr 7.

⁶ O jedności trynitarniej, która jest przyczyną jedności Kościoła, zob. S. Nagy, *Jedność* (hasło) *Kościół. Doktryna Kościoła katolickiego*, w: EK, t. VII, kol. 1146.

Trójcy. Miłość i jedność wyjaśniają się nawzajem⁷. Nie ma jedności bez miłości i nie ma jedności bez miłości.

Jeśli jedność wiąże się nierozzerwalnie z miłością, to można powiedzieć, że jest ona również darem osoby dla osoby, i to darem bezinteresownym. Taki dar jest równocześnie ofiarą osoby, ofiarą z siebie.

Czym zatem jest jedność? Jest bezinteresownym darem i ofiarą. A jeśli tak, to jedność staje się bardzo bliska misterium Najświętszej Eucharystii, której istotą jest także Ofiara i bezinteresowny Dar Jezusa Chrystusa. Jan Paweł II pisze o tym w odniesieniu do jedności męża i żony: „*Dar osoby* z istoty swojej jest trwały i nieodwołalny [...]. Przysięga małżeńska dopełni się Eucharystią, czyli Ofiarą «Ciała wydanego» i Krwi przelanej. Sama z siebie już jest jej wyrazem”⁸. W ten sposób „komunia dwojga typowo chrześcijańska [...] przedstawia tajemnicę Wcielenia i tajemnicę Jego Przymierza”⁹.

Jedność jako bezinteresowny dar i ofiara obejmuje całą osobę. Już w samej strukturze osobowej istnieje jedność ducha i ciała, tak że człowiek staje się „jednym ciałem i duszą” (*corpore et anima unus*)¹⁰. Można powiedzieć, że ciało oddaje się całkowicie duchowi, a duch oddaje się ciału. To wzajemne oddanie się ciała i duszy tworzy osobową jedność przy zachowaniu jednak słusznego prymatu ducha nad ciałem (por. Ga 5,16nn). Naturalna jedność osoby ludzkiej jest jednak zagrożona przez grzech pierworodny. Dlatego człowiek może odnaleźć pełną jedność w sobie tylko wtedy, gdy stanie się nowym człowiekiem w Chrystusie¹¹.

Przyjmując istnienie jedności komunijnej czy wspólnotowej, można wyróżnić analogicznie jedność ciała oraz jedność ducha, to znaczy jedność cielesną oraz jedność duchową. Jeśli występują one łącznie, to znaczy jako jedność cielesno-duchowa, to taka jedność jest w pełni jednością osobową. O taką jedność chodzi w małżeństwie. Jan Paweł II zwraca na to uwagę w *Liście do Rodzin*: „Kiedy łączą się z sobą w małżeństwie jako «jedno ciało», to zjednoczenie obojga winno rów-

⁷ Współczesny włoski teolog B. Forte ujmują tę prawdę w następujący sposób: „Jedność Boga jest zatem jednością Jego bycia Miłością, Jego istotowej Miłości, która istnieje wiecznie jako Miłość kochająca, Miłość kochana i Miłość osobowa”, w: *Trójca Święta jako historia*, tłum. A. Rybińska, Kraków 2005, s. 199.

⁸ Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr 11.

⁹ tenże, Adhortacja Apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (*Familiaris consortio*), nr 13.

¹⁰ KKK 362nn.

¹¹ Zwraca na to uwagę prawosławny teolog S.G. Papadopoulos, *Beitrag zur Theologie der Einheit. Zum Dekret über den Oekumenismus*, *Ēulogos* 2003, <http://www.intratext.com/x/Deu0189.htm> Według niego podziały w teologii po IX wieku są odbiciem podziału człowieka w sobie samym, jego wewnętrzznego rozbitcia (tamże, rozdz. 2a).

nocześnie stanowić *jedność* «w prawdzie i miłości». Wtedy posiada ona dojrzałość właściwą ludzkim osobom – stworzonym na obraz i podobieństwo Boga¹².

Jedność komunijna i wspólnotowa rozumiana jako bezinteresowny dar i ofiara ma charakter dynamiczny. Ona ciągle się staje. Jest stanem dynamicznym¹³. W tym procesie można wyróżnić moment zróżnicowania i powrotu do jedności, ponieważ ostatecznie miłość jest zróżnicowaniem i jednością¹⁴. Zróżnicowanie jest warunkiem daru i ofiary. Aby stawać się darem dla innych, osoba musi dostrzegać najpierw ich odmienność. Początkiem jedności jest więc zróżnicowanie osób.

2. POTRZEBA JEDNOŚCI

Do jedności jest zdolna istota osobowa, po prostu – osoba¹⁵. Tylko ona może uczynić siebie darem dla drugiej osoby. Taki dar musi być darem stałym, trwałym, nieodwołalnym – jest po prostu „bytowaniem w komunii”. Sługa Boży tak wyraża tę myśl: „Tylko one [istoty osobowe] zdolne są do *bytowania w komunii* na podstawie wzajemnego wyboru, który jest lub powinien być w pełni świadomy i wolny”¹⁶.

Człowiek jako osoba jest nie tylko zdolny do komunii, ale także potrzebuje komunii. Jan Paweł II mówi o tej potrzebie, opierając się na biblijnym opisie stworzenia człowieka zawierającym słowa: „Nie jest dobrze, żeby mężczyzna był sam; uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc” (Rdz 2,18). W cyklu katechez podczas audiencji środowych Papież omawia problem samotności człowieka i naturalnej potrzeby komunii, przede wszystkim komunii małżeńskiej mężczyzny i kobiety, która zostaje ustanowiona przez Stwórcę na początku stworzenia. Ojciec Święty pisze między innymi: „Pierwotna jedność człowieka poprzez męskość i kobiecość wyraża się jako przekroczenie granicy samotności”¹⁷. I dodaje, że komunია mężczyzny i kobiety (*communio personarum*) „oznacza właśnie ową «pomoc» płynącą poniekąd z samego faktu zaistnienia osoby «obok» osoby”¹⁸.

O jedności jako naturalnej potrzebie ludzkiej osoby Jan Paweł II pisze także w Adhortacji apostolskiej *O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*: „Owa komunია małżeńska ma swoje korzenie w *naturalnym uzupełnianiu się mężczyzny i kobiety* i jest wzmocniana przez osobistą wolę małżonków dzie-

¹² Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr 8.

¹³ Por. S.G. Papadopoulos, *Beitrag zur Theologie der Einheit...*, art. cyt., rozdz. 2b.

¹⁴ Na ten temat pisze B. Forte, *Trójca Święta jako historia. Esej o Bogu chrześcijan*, tłum. A. Rybińska, Kraków 2005, s. 145-154.

¹⁵ Ponieważ do definicji osoby należy być istotą „wspólnotową”; zob. C.S. Bartnik, *Personalizm*, wyd. 2, Lublin 2000, s. 40.

¹⁶ Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr 8.

¹⁷ Tenże, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Watykan 1986, s. 38.

¹⁸ Tamże, s. 39.

lenia całego programu życia, tego, co mają, i tego, czym są. Stąd taka *komunia jest owocem i znakiem potrzeby głęboko ludzkiej*. Jednakże w Chrystusie Panu Bóg przyjmuje tę potrzebę ludzką, potwierdza ją, oczyszcza i podnosi, prowadząc ją do doskonałości w sakramencie małżeństwa¹⁹. Natomiast w Liście apostolskim *O godności i powołaniu kobiety* dodaje: „Człowiek nie może bytować samotnie (por. Rdz 2,18). Może bytować tylko jako *jedność dwojga*, a zatem – w relacji do drugiego człowieka [...]. Być osobą na obraz i podobieństwo Boga – oznacza także bytować w relacji, w odniesieniu do drugiego «ja». Przygotowuje to ostateczne samobjawienie się Boga Trójjednego: *jedności żyjącej w komunii Ojca, Syna i Ducha Świętego*”²⁰. Myśl o jedności małżonków stanowiącej przygotowanie do objawienia jedności Boga w Trójcy Świętej jest bardzo ważnym spostrzeżeniem, które bywa niekiedy niedoceniane w refleksji teologicznej²¹.

Potrzeba jedności wynika też z ludzkiej potrzeby prawdy i miłości, która jest mocno zakorzeniona w każdym człowieku jako osobie. Ojciec Święty wyraża tę myśl w następujący sposób: „Tego rodzaju potrzeba prawdy i miłości otwiera człowieka równocześnie na Boga oraz na wszystko, co istnieje – otwiera go w sposób szczególny na drugiego człowieka, otwiera go ku życiu w komunii”²².

Żyjąc w jedności, czyli bytując w komunii – jak mówi Ojciec Święty – człowiek realizuje siebie i urzeczywistnia siebie jako osoba. Istniejąc w komunii osobowej, czyni siebie samego darem dla drugiej osoby, czyni siebie darem bezinteresownym. Jan Paweł II ujmuje to w następujący sposób: „Być osobą – to znaczy: dążyć do samospełnienia, które nie może dokonać się inaczej jak tylko poprzez «bezinteresowny dar z siebie samego» (KDK 24)”²³.

Naturalna jedność mężczyzny i kobiety w małżeństwie musi być dopełniona przez sakrament, w którym Jezus Chrystus uzdalnia małżonków do bezinteresownego daru osoby dla osoby. W ten sposób naturalna jedność małżonków staje się nową jednością komunijną. Według Jana Pawła II, nowa jedność – jedność sakramentalna, jest owocem działania Ducha Świętego: „Duch Święty, udzielony pod-

¹⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (*Familiaris consortio*) n. 19.

²⁰ tenże, List Apostolski o godności i powołaniu kobiety (*Mulieris dignitatem*), nr 7.

²¹ Na temat obrazu Boga w jedności mężczyzny i kobiety pisze E. Stein: „Bóg jest jeden i troisty; jak Syn pochodzi od Ojca, a Duch pochodzi od Ojca i Syna, tak kobieta pochodzi z mężczyzny, a z nich obojga pochodzi potomstwo. I jeszcze: Bóg jest miłością. A miłość może istnieć przynajmniej między dwoma osobami”, w: *La donna. Il suo compito secondo la natura e la grazia*, tłum. włoskie O. Nobile, Roma 1987, s. 70-71 (oryg. *Die Frau. Ihre Aufgabe nach Natur und Gnade. Werke V*, Louvain – Freiburg i. Br. 1959). Natomiast *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreśla odbicie niepodzielnej miłości Boga w jedności małżeńskiej mężczyzny i kobiety: KKK 1604.

²² *List do Rodzin*, nr 8.

²³ *Mulieris dignitatem* nr 7.

czas uroczystości sakramentalnej, użycza małżonkom chrześcijańskim daru nowej komunii, komunii miłości, która jest żywym i rzeczywistym obrazem tej najszczerzej i najbardziej jedności, która czyni z Kościoła niepodzielne Ciało Mistyczne Chrystusa Pana”²⁴.

Jedność sakramentalna małżonków jest analogiczna do jedności Chrystusa i Kościoła. Sługa Boży zauważa, że Kościół-Oblubienica żyje życiem Oblubieńca i odpowiada na Jego miłość przez „bezinteresowny dar z siebie samej”²⁵. Podobnie mężczyzna i kobieta w małżeństwie sakramentalnym żyją dla siebie i odpowiadają na swoją miłość przez bezinteresowny dar z siebie.

3. JEDNOŚĆ Z BOGIEM W TRÓJCY

Jan Paweł II niestrudzenie przypomina, że każdy człowiek istniejący z natury w komunii osobowej z innymi ludźmi jest też powołany do wspólnoty z Bogiem w Trójcy. Według niego „Kościół jest powołany do przypominania ludziom tej wielkiej prawdy. Szczególnie pilnym zadaniem jest to w naszej zsekularyzowanej kulturze, która zapomniała o Bogu i hołduje *złudnej samowystarczalności* człowieka”²⁶. Człowiek potrzebuje więc Boga i wspólnoty z Nim, ponieważ nie jest samowystarczalny. Więcej, człowiek jako osoba może urzeczywistnić siebie i zrealizować nie tylko we wspólnocie z ludźmi, ale także we wspólnocie z Bogiem w Trójcy. Przypominając słowa KDK 24 o tym, że Bóg chce człowieka dla niego samego, Sługa Boży pisze: „Do samej genealogii osoby stworzonej na obraz i podobieństwo Boga należy to, że uczestnicząc w życiu Bożym, bytuje ona dla siebie samej i urzeczywistnia siebie. A kresem tego urzeczywistnienia jest *pełnia życia w Bogu*”²⁷.

Bóg w Trójcy wychodzi pierwszy z inicjatywą i darem jedności. Po oddzieleniu się ludzi od Boga przez grzech On sam podejmuje działanie w celu przywrócenia pierwotnej jedności. Dlatego Papież przypomina, że „komunia miłości pomiędzy Bogiem i ludźmi” stanowi „zasadniczą treść Objawienia i doświadczenia wiary Izraela”²⁸. I dodaje w niej: „Komunia między Bogiem i ludźmi znajduje swoje ostateczne wypełnienie w Jezusie Chrystusie, Oblubieńcu, który miłuje ludzkość i oddaje się jej jako Zbawiciel, jednocząc ją w swoim Ciele”²⁹.

²⁴ *Familiaris consortio*, nr 19.

²⁵ *Mulieris dignitatem*, nr 27.

²⁶ Jan Paweł II, List Apostolski na Rok Eucharystii 2004-2005 (*Mane nobiscum Domine*), nr 26.

²⁷ *List do Rodzin*, nr 9.

²⁸ *Familiaris consortio*, nr 12.

²⁹ Tamże, nr 13.

4. JEDNOŚĆ EUCHARYSTYCZNA

Jedność ludzkiej osoby z Bogiem w Trójcy realizuje się w pełni przez Jezusa Chrystusa – wcielonego Syna Bożego. Dokonuje się to w misterium Eucharystii³⁰. Ojciec Święty Jan Paweł II ujmuje tę myśl w następujący sposób: „Sam Jezus zapewnia, że owo zjednoczenie, jakie ma miejsce w życiu trynitarnym, naprawdę się realizuje”³¹. Realizuje się ono w życiu każdej osoby, która przyjmuje w komunii sakramentalnej Ciało i Krew Pana. Syn, ofiarując siebie Ojcu, okazuje się Tym, który wprowadza wszystkich do Ojca i rzeczywiście zawiązuje braterstwo krwi – wspólnotę Boga i człowieka³². Dlatego też „Ofiara eucharystyczna sama z siebie jest skierowana ku wewnętrznemu zjednoczeniu nas, wierzących, z Chrystusem przez Komunię: otrzymujemy Tego, który ofiarował siebie za nas”³³.

Przyjęcie Ciała i Krwi Pańskiej prowadzi do jedności z Trójcą Świętą: Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Jeśli każdy sakrament jednoczy z Bogiem w Trójcy, to Eucharystia czyni to w sposób najpełniejszy. Dzięki niej człowiek „przyobleka się” w Chrystusa i staje się „świętynią” Ducha Świętego³⁴. Dlatego Jan Paweł II pisze, że „Eucharystia objawia się jako zwieńczenie wszystkich sakramentów, dzięki którym osiągamy doskonałą komunię z Bogiem Ojcem przez utożsamienie się z Jednorodzonym Synem, dzięki działaniu Ducha Świętego”³⁵. W ten sposób nawiązuje on do myśli św. Tomasza z Akwinu, dla którego Eucharystia stanowi „pełnię życia duchowego i cel wszystkich sakramentów”³⁶. Podobną myśl wypowiada pisarz z tradycji bizantyjskiej N. Cabasilas: „W Eucharystii otrzymujemy Boga i Bóg wchodzi w doskonale zjednoczenie z nami”³⁷.

a) Komunia niewidzialna (duchowa) i komunია widzialna

Jedność eucharystyczna posiada wymiar duchowy – niewidzialny, i wymiar widzialny. Jest to związane z jednością człowieka jako istoty cielesno-duchowej oraz z jednością eklezjalną, która opiera się na zjednoczeniu Jezusa Chrystusa z Cia-

³⁰ Dlatego Eucharystia jest nazywana sakramentem jedności; por. W. Hanc, *Eucharystia sakramentem chrześcijańskiej jedności*, RTK 21 (1974) z. 6, s. 59-79.

³¹ Jan Paweł II, Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła (*Ecclesia de Eucharystia*), nr 16.

³² Por. J. Ratzinger, *Eucharystia. Bóg blisko nas*, Kraków 2005, s. 41.

³³ *Ecclesia de Eucharystia*, nr 16.

³⁴ Por. A. Szafranski, *Eucharystia. III. Doktryna katolicka* (hasło) w: EK, t. IV, kol. 1252-1523.

³⁵ *Ecclesia de Eucharystia*, nr 34.

³⁶ Św. Tomasz z Akwinu, *S.th.*, III, 73,3.

³⁷ Za: *Ecclesia de Eucharystia*, nr 34.

tem-Kościółem. Jeśli komunია eklezjalna jest równocześnie widzialna i niewidzialna, to podstawą i ośrodkiem tej komunii jest właśnie Eucharystia³⁸.

Na oba wymiary jedności zwraca uwagę Jan Paweł II. O jedności niewidzialnej tak pisze: „Komunia niewidzialna, która ze swej natury ciągle wzrasta, zakłada życie w łasce, dzięki czemu stajemy się *uczestnikami Boskiej natury* (2 P 1,4) oraz [zakłada] praktykowanie cnót wiary, nadziei i miłości. Tylko w ten sposób wchodzimy w prawdziwą komunię z Ojcem, Synem i Duchem Świętym”³⁹. Niewidzialna jedność z Trójcą Świętą powinna wzrastać, rozwijać się i dojrzewać. Im większa wiara, nadzieja i miłość ludzkiej osoby, tym większa jedność z Trójcą Świętą, a tym samym – tym większe uczestnictwo w naturze Bożej, w łasce.

Udział w Eucharystii jest podstawą komunii niewidzialnej między wszystkimi członkami Kościoła. Eucharystia łączy nie tylko członków Kościoła pielgrzymującego, ale także tworzy więź między uczniami Chrystusa i tymi wszystkimi, którzy stanowią Kościół w niebie lub będą włączeni do niego po pełnym oczyszczeniu⁴⁰.

Natomiast jedność widzialna uczestników Eucharystii wiąże się z jednością Kościoła powszechnego, który jest Ciałem Jezusa Chrystusa. Jedność ta jest również zakorzeniona w jedności episkopatu, która przedłuża się w ciągu wieków za pośrednictwem sukcesji apostołskiej⁴¹. Dlatego przypominając naukę Soboru Watykańskiego II na ten temat (KK 14) Jan Paweł II pisze: „Do społeczności Kościoła wcieleni są w pełni ci, którzy mając Ducha Chrystusa, przyjmują całą jego strukturę i wszystkie ustanowione w nim środki zbawienia oraz w jego widzialnym organizmie pozostają z Chrystusem, który rządzi nimi przez papieża i biskupów”⁴².

A zatem jedność z Kościołem, mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa, jest potrzebna, aby cały człowiek jako istota cielesno-duchowa trwał w jedności z Bogiem w Trójcy. Nie można być zjednoczonym z Jezusem Chrystusem, nie trwając w sposób widzialny w jedności z Jego Ciałem – Kościołem.

b) Praktyka „komunii duchowej”

Jan Paweł II przypomina o komunii duchowej jako praktyce życia chrześcijańskiego. Dotyczy ona osób, które nie mogą przystąpić do Komunii eucharystycznej

³⁸ Temat komunii eklezjalnej jest omówiony w dokumencie Kongregacji Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია*, 28 V 1992 roku (szczególnie n. 4-5).

³⁹ *Ecclesia de Eucharystia*, nr 36.

⁴⁰ Por. *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია*, nr 5.

⁴¹ Tamże, nr 11-14; „Episkopat jest jeden, jak jedna jest Eucharystia; jedna Ofiara jednego Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał” (nr 14).

⁴² *Ecclesia de Eucharystia*, nr 38.

z różnych powodów. Dotykając tego problemu, Papież cytuje św. Teresę od Jezusa (*Droga do doskonałości*): „Kiedy nie przystępujecie do Komunii i nie uczestniczycie we Mszy Świętej, najbardziej korzystną rzeczą jest praktyka komunii duchowej [...]. Dzięki niej obficie jesteście naznaczeni miłością naszego Pana”⁴³. W ten sposób Ojciec święty potwierdza tę praktykę i ją zaleca w życiu wierzących. Staje się ona doświadczeniem miłości Boga w Jezusie Chrystusie, pomimo braku sakramentalnego z Nim zjednoczenia⁴⁴. Ten, kto nie uczestniczy w Komunii sakramentalnej, ale praktykuje komunię duchową, jest podtrzymywany miłością żywego Ciała Chrystusa, cierpieniami świętych, łączących się z jego cierpieniami i jego duchowym głodem⁴⁵.

c) Jedność jako dar Trójcy

Jeśli Eucharystia jest przede wszystkim działaniem Trójcy Świętej urzeczywistniającej dzieło zbawienia⁴⁶, to jedność eucharystyczną należy rozumieć także jako owoc działania Boga w Trójcy, jako Jego dar. Myśl tę wyraża Jan Paweł II w następujący sposób: „Trzeba zatem przeżywać liturgię jako *dzieło Trójcy Przenajświętszej*. To Ojciec działa w sprawowanych misteriach; On do nas mówi, przebacz nam, wysłuchuje nas, daje nam swojego Ducha; do Niego się zwracamy, Jego słuchamy, chwalimy, wzywamy. To Jezus działa dla naszego uświęcenia, pozwalając nam uczestniczyć w swoim misterium. To Duch Święty sprawia swoją łaską, że stajemy się Ciałem Chrystusa, czyli Kościołem”⁴⁷.

W Eucharystii nie tylko człowiek winien *pamiętać o Bogu*, ale także Bóg *pamięta* o człowieku. Zwraca na to uwagę Jan Paweł II, rozważając słowa Psalmu 8 „czym jest człowiek, że o nim pamiętasz?” (w. 5). Komentując te słowa, Papież pisze: „Modlitwa jest tym miejscem, w którym najprościej objawia się stwórcza i ojcowska pamięć Boga o człowieku. Nie tyle i nie tylko pamięć człowieka o Bogu, ile przede wszystkim – pamięć Boga [...]. W modlitwie rodzina odnajduje się jako pierwsze «my», w którym każdy jest «ja» i «ty»⁴⁸. W ten sposób podkreśla on jeszcze raz ścisłą więź między jednością rodzinną i jednością eucharystyczną.

⁴³ Tamże, nr 34.

⁴⁴ Przykładem komunii duchowej jest modlitwa: „Pragnę Cię przyjąć, Panie, z tą samą czystością, pokorą i pobożnością, z jaką przyjęła Cię Twoja Najświętsza Matka; z duchem i żarliwością świętych”, w: *Modlitwy*, red. S. Chabiński, Ząbki 2000, s. 26.

⁴⁵ Por. J. Ratzinger, *Chrystus i Jego Kościół*, tłum. W. Szymon, Kraków 2005, s. 121.

⁴⁶ Por. KL 7. Przez liturgię świętą dokonuje się także uwielbienie Boga w Trójcy.

⁴⁷ Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *O Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele, jako źródło nadziei dla Europy (Ecclesia in Europa)*, nr 71.

⁴⁸ *List do Rodzin*, nr 10.

5. SZKOŁA KOMUNII

Szkołą jedności, każdej jedności, jest Eucharystia, a Nauczycielem w niej jest sam Chrystus Pan. On prawdziwie przyjmuje nas i przylącza do siebie, tak że stajemy się aktywni przez Niego i z Nim⁴⁹. Jan Paweł II zauważa, że podczas ustanowienia Eucharystii Jezus umywa nogi uczniom i poleca im czynić to samo. Wydarzenie to komentuje on w następujący sposób: „Znaczący jest fakt, że Ewangelia według św. Jana w tym miejscu, gdzie synoptycy opisują ustanowienie Eucharystii, proponuje, ukazując jednocześnie jej głęboki charakter, relację o «umywaniu nóg», w której Chrystus czyni siebie *nauczycielem komunii i służby* (por. J 13,1-20). Również Apostoł Paweł, uznaje za «niegodne» wspólnoty chrześcijańskiej uczestnictwo w Wieczerzy Pańskiej, jeśli jest ona sprawowana w sytuacji podziału i obojętności wobec ubogich (por. 1 Kor 11,17-22; 27-34)»⁵⁰. Przypominając naukę Soboru Watykańskiego II o Kościele, który jest „znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1), Papież stwierdza, że „nasze kościelne wspólnoty powołane są, by być prawdziwymi *szkołami komunii*”⁵¹. Stają się one jednak szkołami komunii tylko wtedy, „kiedy ludzie, rodziny i wspólnoty przeżywają głęboko Ewangelię miłości⁵¹. Uczenie się jedności w Eucharystii polega zatem na uczeniu się miłości ewangelicznej, ponieważ tylko miłość ma siłę jednoczenia w różnorodności⁵².

Eucharystia jest dla ludzi wierzących szkołą jedności przede wszystkim w rodzinie. Jan Paweł II pisze o tym w następujących słowach: „W darze eucharystycznym miłości rodzina chrześcijańska znajduje podstawę i ducha ożywiającego jej «komunię» i jej «posłannictwo». *Chleb eucharystyczny czyni z różnych członków wspólnoty rodzinnej jedno ciało*, objawienie szerszej jedności Kościoła i uczestnictwo w niej»⁵³. Wspólne uczestnictwo rodziny we Mszy Świętej łączy wszystkich członków rodziny. Przyjmowana przez nich Komunia Święta tworzy i umacnia jedność rodziny.

Ojciec Święty dostrzega też istotną rolę Eucharystii dla budowania jedności w społeczeństwie – także w tak zwanym społeczeństwie pluralistycznym. Jeśli Kościół ma być znakiem i narzędziem jedności całego rodzaju ludzkiego (por.

⁴⁹ Por. J. Ratzinger, *Eucharystia...*, dz. cyt., s. 54-55.

⁵⁰ *Ecclesia de Eucharystia*, nr 20.

⁵¹ *Ecclesia in Europa*, nr 85.

⁵² Por. *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია*, nr 15. W dokumencie tym jest przytoczona myśl św. Tomasza z Akwinu, *Exposit. in Symbol. Apost.*, a. 9: „Kościół jest jeden [...] przez jedność miłości, ponieważ wszyscy są złączeni w miłości Bożej, a między sobą w miłości wzajemnej”.

⁵³ *Familiaris consortio*, nr 57.

KK 1), to misję jednoczenia wypełnia on przede wszystkim przez Eucharystię. Ona staje się fundamentem całego działania Kościoła, o którym pisze Jan Paweł II w następujący sposób: „Ze samej swojej natury świadectwo miłości winno wyjść poza granice kościelnej wspólnoty, by dotrzeć do każdego człowieka, tak aby miłość do wszystkich ludzi stała się zaczynem autentycznej solidarności w całym życiu społecznym. Kiedy Kościół służy miłości, równocześnie umacnia «kulturę solidarności», przyczyniając się w ten sposób do utrwalania powszechnych wartości ludzkiego współistnienia”⁵⁴. Chociaż nie mówi tu wprost o Eucharystii, to jednak można słusznie przyjąć, że taka służba Kościoła opiera się na tym sakramencie jedności.

6. NADZIEJA PEŁNEJ JEDNOŚCI

O ile jedność na tym świecie nie może być nigdy pełna i doskonała, ponieważ człowiek „po upadku” nie jest zdolny do całkowitego bezinteresownego daru dla drugiej osoby ani też dla Boga w Trójcy, o tyle Eucharystia pozostaje nadzieją pełnej jedności. Doskonała i pełna jedność będzie ostatecznie darem Boga w niebie, w nowej eschatologicznej rzeczywistości⁵⁵. Eucharystia niesie nadzieję tej pełni. Rozważając słowa aklamacji po Przeistoczeniu podczas Mszy Świętej, Jan Paweł II pisze: „Aklamacja, jaką lud wypowiada po konsekracji, celowo kończy się słowami wskazującymi na wymiar eschatologiczny Ofiary eucharystycznej (por. 1 Kor 11,26): *oczekujemy Twego przyjścia w chwale*. Eucharystia kieruje do ostatecznego celu, jest przedsmakiem pełni radości obiecanej przez Chrystusa (por. J 15,11); w pewnym sensie jest antycypacją Raju [...]. W Eucharystii wszystko wyraża pełne nadziei oczekiwanie *przyjścia naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa*. Kto się karmi Chrystusem w Eucharystii, nie potrzebuje wyczekiwać zaświatów, żeby otrzymać życie wieczne: *posiada je już na ziemi* jako przedsmak przyszłej pełni, która obejmie człowieka do końca”⁵⁶.

Jedność eschatologiczna jest jednością z Bogiem w Trójcy, ale także z innymi, ludzkimi osobami. Według nauki Soboru Watykańskiego II rozpoczyna się ona już tu na ziemi poprzez „łączność pielgrzymów z braćmi, którzy zasnęli w pokoju Chrystusowym”. Łączność ta nie ustaje; „przeciwnie, według nieustannej wiary Kościoła umacnia się jeszcze dzięki wzajemnemu udzielaniu sobie dóbr duchowych” (KK nr 49)⁵⁷.

⁵⁴ *Ecclesia in Europa*, nr 85.

⁵⁵ Por. G. Mazzanti, *Dimensione escatologica dell'Eucaristia e comunione trinitaria*, w: *L'Eucaristia. Cristo sorgente di vita per l'umanità*, red. D. Bonifazi, Milano 2000, s. 81-97.

⁵⁶ *Ecclesia de Eucharistia*, nr 18.

⁵⁷ Por. KKK 955nn.

Jan Paweł II łączy wyraźnie jedność eucharystyczną z jednością eschatologiczną. Według niego Eucharystia staje się zapowiedzią tej ostatniej. Na ten temat Papież tak pisze: „Ukierunkowanie eschatologiczne Eucharystii *wyraża i wzmacnia komunię z Kościołem zbawionych w niebie* [...]. Gdy sprawujemy Ofiarę Baranka, uczestniczymy w liturgii niebiańskiej i jednoczymy się z niezliczonym tłumem, który woła: *Zbawienie w Bogu naszym, Zasiadającym na tronie, i w Baranku* (Ap 7,10)”⁵⁸. Dlatego Eucharystia uzupełnia, dopełnia i pieczętuje realną jedność Boga w Trójcy ze wszystkimi ludźmi, którzy poprzez wcielenie w Jezusa Chrystusa mogą mieć udział w życiu trynitarnym⁵⁹.

W ujęciu Jana Pawła II jedność eucharystyczna staje się „przedsmakiem” jedności eschatologicznej. Opierając się na nauce Soboru Watykańskiego II, pisze: „Liturgię trzeba przeżywać jako głoszenie i antycypację przyszłej chwały, która jest podstawą naszej nadziei. Jak bowiem uczy Sobór, *ziemska liturgia daje nam przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej sprawowanej w świętym mieście, Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy* (KL 8)”⁶⁰. I dodaje: „Komunia z Chrystusem, którą przeżywamy jako pielgrzymi w doczesności, daje nam *przedsmak* ostatecznego spotkania w dniu, w którym «będziemy do Niego podobni, bo *ujrzymy Go takim, jakim jest*» (1 J 3,2). Eucharystia jest *doczesnym przedsmakiem wieczności*, jest Boską obecnością i komunią z nią [...]. Otwiera na Bożą przyszłość; będąc komunią z Chrystusem, z Jego ciałem i krwią, jest uczestnictwem w życiu wiecznym Boga”⁶¹.

Eschatologiczny wymiar jedności w Eucharystii nie odrywa nas jednak od spraw tego świata. Przeciwnie, pozwala nam lepiej nimi żyć. Papież wyraża tę myśl w następujący sposób: „*Z tego «źródła i zarazem szczytu całego życia chrześcijańskiego»* (KK 11) Kościół czerpie wszelką nadzieję. Eucharystia bowiem *daje* [...] *impuls i pozwala nam z żywą nadzieją spełniać nasze codzienne zadania i obowiązki*”⁶².

ZAKOŃCZENIE

W myśli Jana Pawła II jedność ma źródło w Bogu będącym Jednością Osób Bożych. Na podobieństwo tego Boskiego wzoru jedności powstaje jedność osób odrodzonych z wody i Ducha Świętego przez chrzest i odkupionych przez Chrystusa. Dlatego Sobór Watykański II mówi o „pewnym podobieństwie między jednością Osób Boskich a jednością synów Bożych zespolonych w prawdzie i miło-

⁵⁸ *Ecclesia de Eucharystia*, nr 19.

⁵⁹ Por. B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, przekład i oprac. L. Balter, Poznań 1998, s. 219. Autor opiera się na teologii niemieckiego teologa XIX wieku, M.J. Scheebena.

⁶⁰ *Ecclesia in Europa*, nr 71.

⁶¹ Tamże, nr 75.

⁶² Tamże.

ści” (KDK 24). Sługa Boży Jan Paweł II podkreśla jednak, że odbiciem jedności Trójcy Świętej jest także jedności kobiety i mężczyzny w małżeństwie, naturalna jedności ludzka, która zostaje przez Chrystusa podniesiona do godności sakramentu i w ten sposób potwierdzona, umocniona i dopełniona.

Jedności w Trójcy Przenajświętszej jest komunijna i wspólnotowa zarazem. Jej odbiciem jest jedności komunijna między dwoma ludzkimi osobami w małżeństwie oraz jedności w Komunii Świętej z Jezusem Chrystusem. Odbiciem wspólnotowej jedności trynitarniej jest wspólnota rodzinna oraz wspólnota dzieci Bożych w Kościele Chrystusowym.

Jedności wyjaśnia się przez miłość, która jest ostatecznie bezinteresownym darem osoby dla osoby. Dlatego też jedności komunijna i wspólnotowa staje się także bezinteresownym darem osoby dla osoby. Jedności nie jest czymś statycznym, lecz jest dynamicznym procesem ofiarowania osoby dla osoby.

Sommario

Il problema principale dell'articolo *L'interpretazione teologica dell'unità nel pensiero di Giovanni Paolo II* consiste nella giusta spiegazione del contenuto della nozione "unità". Il Papa distingue tra "l'unità di comunione" tra le due persone e "l'unità di comunione" tra più numerose persone, cioè l'unione comunitaria. L'unità di comunione tra le due persone è prima di tutto l'unità matrimoniale tra marito e moglie. L'uomo ha bisogno dell'unità di comunione.

Anche in una persona umana si vede l'unità tra corpo e anima. Quest'unità è però in pericolo a causa del peccato originale, per cui essa diventa per l'uomo un continuo compito di trovare l'unità in se stesso nella grazia di Dio.

La sorgente e fondamento di ogni unità è il mistero della Trinità, cioè il mistero di Dio Uno e Trino. Le unità umane sono un'immagine dell'unità trinitaria. Ogni uomo è chiamato all'unione personale con Dio Uno e Trino.

Il Servo di Dio Giovanni Paolo II parla molto dell'unità eucaristica. Quest'unità ha le due dimensioni: spirituale e corporale. La prima consiste nell'unione con la Santa Trinità per Gesù Cristo, invece la seconda è l'unità ecclesiale, cioè l'unità con i fratelli e sorelle in Cristo nel suo Corpo visibile.

L'unità e l'amore si spiegano a vicenda. Siccome l'amore vero è il dono disinteressato di una persona all'altra, anche l'unione personale consiste nel tale dono di se stesso. Il modello dell'unità personale è la Santa Comunione in cui Gesù Cristo si dona pienamente al Padre e si dona anche a tutti noi.

L'Eucaristia va intesa anche come "scuola dell'unità" personale. Questa scuola vale non soltanto per i credenti nella Chiesa. L'Eucaristia è il fondamento della missione della Chiesa nel mondo in cui essa deve essere un segno dell'unità di tutti gli uomini.

Infine, l'unità eucaristica tra le persone con Gesù Cristo diventa un segno della comunione nella gloria. Giovanni Paolo II parla della dimensione escatologica dell'unione nell'Eucaristia.